

A HANGOS KÖNYV

HANGOS FILM és néma film harca eldőlt. Még fel-felcsillan a néma film mellett az emberek rokonszenve, de azért a hangos film teljesen megnyerte a csatát, sikere elvitathatatlan. E siker egyre nagyobb térfoglalása ösztönzi a hangos film mögött jelentkező „hangos“ könyvet, mely világszerte mindjobban eluralodik és már észrevehetően árt a „néma“ könyvnek. A néma könyv érhetően feljajdul erre, minden országban könyvhetekben fejeződik ki a néma könyv segítségkiáltása s az eredmény ennek ellenére is egynek mutatkozik mindenfelé: az emberek elfordulnak a néma könyvtől. Idejük egyre kevesebb és ami még marad, mindjobban a hangos könyvé.

Valójában a szem és fül örök harca folyik itt az agy és szív el-látásáért. Az első mesélő a fülé volt, vele kezdődött a költészet. Azóta egymást kergeti ez a két felfogó eszköz és a technika hol ennek, hol annak segít, olykor egyesítve a kettőt. A mesét, dalt az első színjatszás követte, ez már úgy a szemé, mint a fülé; vizuális és auditív kettőssége mindmáig egyedül jelent költészeti tökéletességet. Az írás-olvasás megbontotta a színjatszás tökéletes költészeti érzékelését, a könyv, hosszú időn át diadalmas eszköze a jobb híján „irodalom“-nak nevezett lélekterületnek, a szemén át hatott. Gutenberg talál-mánya elpápaszemesítette az embereket, minden a szemén keresztül ömlött beljünk. A tudóst ma is vizuális lénynek gondoljuk el, míg a gyakorlat emberét inkább auditívnek. Jellemző tanító kifejezésünk, a „szemléltetés“ ma sem kapta meg fülhatást jelentő tár-sát; ha, mondjuk, a magyar népdalról tartunk előadást dalok be-mutatásával, inkább ezt mondjuk: előadás szemléltetéssel, semmint: előadás hangpéldákkal. Még a közvetítő kifejezés, a „bemutatás“ is vizuális eredetű, nem auditív. A gondolatközlés technikai eszköze ilyenformán évszázadokig a könyv volt, a néma könyv.

A néma könyvet a technika adta. Ez gondoskodott a néma könyv nagy néma vetélytársáról is, a filmről. A két néma világuralkodót csak a huszadik század harmadik évtizede támadta meg. A hangos könyv előbb jött, bátortalanabban, kevesebb reklámmal, de keve-sebb sebezhető oldallal. Ma fölébe kerekedik a hangos filmnek és otthon van ott is, ahol sem a néma könyv, sem a film nem szerezte meg még a művelődésnek és nem tarthatja kezében az embereket. A hangos könyv olcsó. Levegőn át jön, elnyúlhatatlan és kiolvas-hatatlan. Örökre kölcsönbe vinni is bajosi Kívülről ezért tetszetős és kényelmes nagyon. Mi van azonban benne?

A hangos könyv tartalmának vizsgálatát így is nevezhetném, ha régimódi megjelölések híve vagyok: Rádió és irodalom.

A RÁDIÓ szívesen kacérkodik azzal az állítással, hogy új műfajokat teremt. Tüzetesebb vizsgálatnál meg fogjuk állapítani, mennyiben igaz ez; most az irodalom eddig ismert műfajait vesszük sorba a rádió szempontjából.

Hanghatás tekintetében valamennyi műfaj közül a líra mutatkoznék legmegfelelőbbnek. Az igazi vers ritmikája gyönyörűség a fülnek, olykor még a zenénél is több, hiszen a hatni óhajtó zene számtalanszor társul veszi a verset, általa akarván értelemhez jutni. Valóságos újjászületése lehetne a versnek a rádióban szavalás, a vers nagy korszakai éledhetnének fel eddig soha nem ismert arányokban. Valaha irodalmat szerető fejedelmeknek szavalhattak a költők, ma egész országnak tehetik ezt. Sokan állítják olyan országokban, hol a rádióban meglátták már a szellemi értékek egyetemes közvetítő eszközét, hogy a líra a rádió legalkalmasabb irodalmi műfaja. Ha olyan jó előadó-költőkre gondolunk, mint Mécs László, vagy olyan gondos technikájú versekre, mint néhány Áprily-alkotás, akkor hamarosan megvesztegetődik az ember és csatlakozik ehhez az állításhoz. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy a líra egyénibb korszakok kifejezője, a mai embert pedig egyre jobban kollektív szempontok kötik le. Van-e, lehet-e ma a lírának olyan egyetemes hatása, mint régebben? Azaz, van-e igazán kollektív líra? A rádió hangos könyve nem kényes, temérdek gondolatot és érzésen köszörülődött telkeknek szól, hanem eddig soha meg nem mozdíthatott tömegeknek. Kétségtelen, hogy a néma könyv arisztokratikus korszakában a kobzosok, bárdok, lantosdeákok valóban a líra egy fajával hatottak, mégpedig a kor viszonyaihoz mérten elég szépszámú néptömegekre. Ez a lírai hatás azonban messzejárt a tiszta lírától, inkább versbeszedett novellát vagy riportot jelentett. Ma elődeinktől örökölt irodalmi értékelésünk alapján sokszorosan túlozzuk a líra jelentőségét, holott vitathatatlan igazság, hogy a mai emberre nem hat már többé úgy a vers, mint azt az irodalomelmélet hirdeti. Az eltechnikásodott és elsportosodott új embert a líra nem hozhatja vissza a szellemi értékek magasabbrendűségének birodalmába, bármennyire is kedvező hanghatás szempontjából a vers.

A líra finom portéka, a rádió pedig tömegfogyasztó. Szabad-e ezért hangos könyvünket teletömni lírával? A német írók szövetségében tartott előadásán azt mondta erről a kérdésről Köppen, az egyik előadó:

— Sokszor az az érzésem, hogy bizonyos mértékig állati és művelődésellenes dolog a rádió útján, azaz nagyban házhoz számítani a lírát!

Van igazság ebben a kijelentésben; könnyen ugyan úgy járhatna a líra, mint az iskolában, ahol minden gyerek borzadzik a verstől és egy nap ezerszer is kerékbe törik a szegény költőt.

A hangos könyv könnyedebb, rugékonyabb, ötletesebb a némánál. Mindenekfelett pedig kollektívebb az anyagösszeállításban is;

mindig antológia és mindig valamely újságírói szemmel meglátott ötlet alapján. Gondoljuk el például méltó elszavalásban a hat leg-szebb magyar verset a nyárról; gondoljuk el egyazon téma meg-éneklését négy magyar évszázadon keresztül. Se szeri, se száma nin-csen itt az ötletesnél ötletesebb kombinációknak. A hangos könyv régi, helytelenül értékelt, elfelejtett költőket egyszerre kiemelhet. Ezen a téren már megindítóan szép munkát végeznek különösen az északi államok a mikrofon előtt. A hangos könyv életre keltheti a beszéd halódó művészetét, melyet a néma könyv és a néma újság oly kegyetlenül elnyomott. Ma pongyolább az emberek beszéde, mint valaha; közéleti szereplők csupa félmondatból álló, szerkezet-telen, minden szépséget nélkülöző beszédei jussanak itt eszünkbe, melyeket kin végighallgatni. A hangos könyv nem tűri meg azt, új előadástílust követel. Néma könyvben a semmitmondó frázisok sora nem fordítja el tőlünk oly határozottan az olvasót, mert ugrik egyet a szeme és megkeresi az érdekesebb részeket. A hangos könyvnél nem teheti ezt a hallgató. Mondatról mondatra végig kell figyelnie mindent, súlytalan és ügyeletlen szó nem eshetik.

Amit most közbeszöttünk a hangos könyv tulajdonságairól, mind kedvező jelenség az igazi lírai költészetnek. A vers népszerűtlensége és a költő mai elesettsége nem lehet ok arra, hogy a hangos könyv a vers muzsikáját mellőzze. Tömegszükségletté azért a lírát még a legművészbibbi előadás sem teheti, de helyes adagolással akkora ember-sereget vihet közelebb a sóvárgott széphez, aminőt szem útján nem lehetett soha. Egy-egy hangverseny szünetében, öt-tíz percig han-gozzék a vers, a helyes arány már megvan s a költő elnyerte igaz-ságát: szíve összedobbant az emberekével.

Az elbeszélő irodalom terén fontos, de ma még kevés elbeszélő író által ismert szabálya van a hangos könyvnek: az írásban jól ható alkotások nem mindenike alkalmas hangos könyvre. Az írás még nem beszéd; az igazi „elbeszélő stílus“ pedig legkevésbé lehet a hangos könyv stílusa. A néma elbeszélő műnek sokszor ékessége, sőt némely írónál egyenesen legnagyobb értéke a leírás; az író ezek-ben a szemnek „beszél“, minden leírása csak megláttatásra és nem meghallatásra készül. A hangos könyv más vezetést, más felépítést kíván az elbeszélőtől, inkább a drámai formákhoz készletti közelébb. E tekintetben a jó napilaptárcák újabban kifejlődött, csupa párbeszéd-, csupa esemény-fajtájával rokon. Versben az ősi, zenélőfajta, elbeszélésben az éles vonalvezetésű, rövid, eseményes alkotás a hangos könyv birodalma. Mellékes dolgokra (mint tájleírás, lélekrajz, kitérések mellékszemélyekre, adomáztatás, az író bölcselkedése stb.) itt nem-csak hogy semmi szükség nincs, hanem az ilyesmik egyenesen árta-nak a hatásnak. Ezzel a hangos könyv bizonyos ellentétbe kerül a néma könyv alapján kifejlődött epikai gondolatokkal; az elbeszélő művek aránylag nagy részét a jól egybeállított hangos könyv már eleve kirekeszti. Kétségtelen, hogy e kívánalmak fájdalmasak azokra az írókra, akik a néma könyvben éppen ellenkező utakon járnak; a néma könyvek kiadói egyenesen távregények írására szorítják az írókat és ma nem is igen méltatott elbeszélő alkotás az, amely húsz

nyomtatott íven alulmarad. Húsz ívet viszont legtöbbször csak a szigorú gondossággal keresztülvitt terjengősséggel tudnak teleírni; az újabb elbeszélő művek ezért rendszerint teljes emberi életre alapozódnak, a hős születésétől haláláig, vagy késői élete valamely jelentős eseményéig, bevonva a mű keretébe a legjelentéktelenebb személyeket is, kikkel a hős összesodródott; beleszóve azokat a semmidolgokat is, melyek minden életben előfordulnak a nélkül, hogy az ember különösebben szemügyre venné őket. A könyvvásárlónak oldalszámot, súlyt kell adni a pénzéért, ez a mai néma könyv szomorú tapasztalata. A néma könyv ez éltető elve azonban a hangos könyvnek halála lehetne.

Az elbeszélő író ilyenformán két, egymással merőben ellentétes irány szolgálatába kényszerül beleilleszkedni. Egyik oldalról a napilapok (sőt folyóiratok) és a rádió szorítják a drámai epika felé, másik oldalról a regényírás vadvízeibe kell belemennie; csak kevesen tudnak itt is, amott is jól megfelelni.

Regény szempontjából áll legrosszabbul a hangos könyv. Itt kénytelen megalkuvó megegyezést kötni a néma könyvvel, a legújabb kísérletezések legalább is ezt mutatják. Eleddig két próbálkozás volt egész Európa rádiózásában arra, hogy regényt folytatásokban hallgattassanak végig; erre természetesen külön rádioregény kell a fentebb említett drámai szerkezettel. A hangos könyv ma még általában megelégszik a néma könyv regényeinek ismertetésével, igaz, hogy ebben igen vonzó különlegességet nyújthat: Berlin például a regényírókat szólaltatja meg saját művéről. A jelentékenyebb regények szerzői ismertetik lehető bőséggel alkotásaikat egy-egy önessai alakjában, nemcsak a regény tartalmát adva, hanem szellemi és társadalomjavítási irányát is. Mindenesetre érdekes, bár kétélű fegyver jut így a regényíró kezére; rajta múlik, hogy fel tudja-e ébreszteni a közönség érdeklődését a hangos könyv útján a néma könyv megvásárlásáig, vagy a hangos könyv maga is kielégíti a hallgatóság kíváncsiságát?!

A regény és a hangos könyv viszonya megalkuvás a ma igazi irodalmi műfaja javára. Be kell vallanunk, hogy a regény a néma könyvé; a hangos könyv csupán tekintélytisztelő kísérleteket tesz feléje, meghódítania aligha sikerül. A kísérletek mögött azonban élesebb megfigyelésnél életveszélyes támadásokat érezhetünk, a regény uralma sem lesz örök, amint az époszé sem volt az; a hangos könyv az első nagy lázadó ellene és nem lehetetlen, hogy alá is gyűri. Használni nem tudja, kiirtja tehát a világból.

A Horatius-féle „nonum prematur in annum“ irodalmi elvét valósággal pergőtűzzel semmisíti meg a hangos könyv. Olyan rádiók; melyekben a kísérletezés merész szelleme az úr, ez elv helyett egyenesen szabad irodalmi rögtönzése két tartanak. Az az irodalmi gondolat vezeti a rögtönzéseknél a kísérletezőket, hogy számosan vannak úgy írók, mint mások között olyanok, kik alkotásaikat inkább elmondani, semmint leírni tudják. Az ilyen emberek teremtő- és képzelőereje elhalványodik, míg az agyból a kéz izomzatán, tollon és tintán papírra vetődik; a képek egymásra tolnak

és nem győzik kivárni az írás mechanizmusát. A szabad irodalmi rögtönzésék menete ez: az „író“ valamely újsághír vagy egyéb alkalom alapján minden előkészület mellőzéseivel, tehát kézirat nélkül a mikrofonba beszél. Az „irodalmi siker“ természetesen igen eltérő, vannak folyamatosan, választékosan, szépen beszélő hangoskönyvírók, akár nyomtatni lehetne menten „hangiratukat“; mások viszont szeretlenek, csatangolók, nem tudnak átfogni semmit és soha nem érnek mondanivalóik végére. Az ilyesmi persze ritkán magasodik fel művészetig, bár tagadhatatlan, hogy elbámultatóan szép alkotások is születnek így.

Egy másik hangoskönyv-kísérlet arra kéri fel az írókat, hogy valamely napieseményről mondják el véleményüket, kéziratból való felolvasás útján. Ez a dolog nem valami új kitalálás, az újságokból jól ismert jegyzet vagy színes cikk szokott ilyen lenni. A művészet nem mindig nyer vele, hatása azonban van a tapasztalat szerint.

Körülbelül itt van a hangos könyv és a néma újság súrlódási felülete, mely mind erősebb vitára ad alkalmat. Valaha a néma könyv támadta a néma újságot hasonló hatáskörátlépési érvekkel; az újság akkoriban oltotta bele a köztudatba azt a védekező állítást, hogy a napilap nem árt a könyvnek, sőt segíti teljes erővel. A néma könyv sorsa, amint azt napról-napra szomorúan tapasztaljuk, nem egészen igazolja ezt az újságmegállapítást, aminthogy nem igaz az sem, hogy a beszélő újság nem árt a némának. Árt bizony. Sokhelyütt fellobog már a harc köztük. A hangos könyv maga is jórészben az alkalm-szerűség irodalma, az aktuális művészet felé törekszik. Eddig az író független volt az időtől, legnagyobb megkötöttségét csak az jelentette, hogy kora szószólója akart — ha akart — lenni. A hangos könyv a napi események felé sodorja, egy napról követel „örök értékűt“ tőle. Ez ugyan lehetetlen valami, a követelés azonban változatlanul fennáll s az író öntudatlanul is hozzásimul. Az írás művészet és az újságírás mesteremberét még jobban összeolvasztja tehát a hangos könyv meg a hangos újság, mint a néma könyv és a néma újság tette. Az író és újságíró ez összeolvadása kötelez arra, hogy tisztán hangoskönyvi, azaz irodalmi fejtegetéseink közé a hangos könyv függvényének, a beszélő újságnak ügyét is felvegyük. Irodalom szempontjából már a néma könyv és néma újság határát sem lehet megvonni, hiszen az irodalmi alkotások nagyrésze, bátran állíthatjuk, többsége, könyvalakja előtt újsághasábokon látott napvilágot. A megjelenés helye és formája még nem döntő szempont az igazi irodalmiság tekintetében. Egy kétségtelen: a néma újságok félni kezdenek a rádiótól, noha a néma könyvnél sokkal sikeresebbek és ma még mindenki hite szerint nélkülözhetetlenek.

A rádió azzal felel a néma könyvnek és néma újságnak, hogy másora több mint felerészében zenét meg színdarabot ad. Egyben eddig nem ismert tömeghatásával úgy a néma könyvnek, mint a néma újságnak új tevékenységi területet nyújt, tessék bírálni, foglalkozni vele. Azután meg a hangos könyv és a beszélő újság eluralkodását az emberiség egy ősrégi megállapítása korlátozza: a hallott szó elrepül, az írott szó megmarad. Az ember először is nem pontosan

akkor rendelkezik irodalomnak és újságnak szentelhető idővel, mikor a rádió műsora ezt adja. Másodsor: néma könyvben és újságban a hatás tetszésszerinti számban és időben megismételhető. Egy néma könyv szép részeit fellapozhatja az ember mindig, utána gondolkozhat, belemélyülhet. Hangos könyvnél ez lehetetlen: a hatás nem ismételhető meg, felülvizsgálásra nincs többé alkalom.

A szenzációkat a beszélő újság aligha fogja elvenni a néma újságtól. Bűnügyi és egyéb riportlapszenzációkkal helyszíni közvetítések alakjában ugyan sokkal hatásosabban foglalkozhatnék bármely bulvárlapnál (gondoljunk például valamely nagy törvényszéki tárgyalásra), de éppen mérhetetlen tömegmozgató ereje miatt nem tesz ilyet. A bulvárszenzáció csonkítatlanul megmarad a bulvárlapoknak és íróik lelkiismereti szűrőjének.

A hangos könyv irodalmi műfajainak megbeszélésénél nem feledhetjük el a tudományos irodalmat. Ahol kettős műsor van, ott a hangos könyv nemcsak népszerű, hanem komoly, szakszerű tudományt is adhat; példa rá Königswusterhausen, mely rendszeresen tart orvosoknak és állatorvosoknak, tehát szűkebb értelemben vett szakközönségnek tudományos értekezéseket. Másutt társadalomtudományi szakelőadások esnek meg elég gyakran, sőt előadássorozatok is elvont témákról, tudósok alaposságával. Tiszta dolog, hogy a tudományos dolgozatok igazi helye a néma könyv marad, de terjesztésüknek jelentős eszköze lehet a hangos könyv. A népszerű tudományos munkák értékét sem szabad alábecsülnünk; számos olyan értekezés, mely folyóiratban jelent meg csupán, igazi célját a hangos könyvvel éri csak el valójában. Sok egyetem rendez országai rádiójában előadásokat, mégpedig egyetemi színvonalon olyan hallgatók számára, kik valaha egyetemet jártak és továbbképzésükre nem nyílt alkalom.

Ilymódon kialakulhatnak mondhatunk már egy hangos folyóirat irodalmat is, mely nem azonos a régebben, csekélyszámú közönség előtt megtartott felolvasások és szabadelőadások anyagával. A hangos folyóiratirodalom elsősorban a hallható érdekességekre épül fel; tehát ilyen témákra: a katonazene története, az énekhang kialakulása, különböző népek beszédbeli sajátosságai, stb. Érezhetjük magukból a címekből, hogy a gerincet itt a hang adja, ehhez fűződik minden elméleti fejtegetés. A hangot zenekar, gramofon vagy éneklő-beszélő személy adja a mikrofonba; az előadó rajtuk „szemléltet”.

Felette érdekes a régebbi korok kedvelt gondolatközlési formájának, a vitának feléléde a hangos könyv keretében. A szellemi és gyakorlati élet minden érdekes kérdése vita alakjában mikrofon elé kerül; kettős vagy hármas viták ezek, egymástól jól megkülönböztethető hangokon; rendszerint az érdekellentétek vagy intézmények egy-egy képviselője vitázik (munkáltató-munkavállaló, hivatalnok-üggyfél, rendőrtiszt-polgár, közlekedési rendőr-gépkocsivezető, stb.). Meglehetősen szabadsággal folynak le ezek a viták, ami hatásuk szükséges feltétele is; a vitázó személyek gondos megválogatása biztosítékul szolgál arra, hogy valóban jóhiszeműen, az ellenfél teljes értékelésével és meggyőzni akarásával dolgoznak a vitázók. A párbeszédes előadási alak nagyban fokozza az érdeklődést, a gondolatközlés köz-

vetlensége megragadja a közönséget. Az írásbeli vita terjengősségéről szó sem lehet; az ember nem foroghat örökké a maga igazságában, mint írásban szokta. Az ellenfél érvei hirtelen találják, azokra nyomban és röviden felelnie kell. Sokszor az állam, a gyakorlati élet, a tudomány legkiválóbb irányítói vesznek részt az ilyen vitákban, ami a tartalmi vonzóerőn kívül személyes élmény varázsával is hat a hallgatóra. Különösen érdekesek a társadalompolitikai kérdések vitái, melyek, szakítva a régi, „ne beszéljünk róla“ iránnyal, minden bajt a hangos irodalom nyilvánossága elé visznek az eszményi igazságszolgáltatás tárgyilagosságával. A felek vitáznak, a hallgató ítéletet alkot magának fülén át nyert szellemi élménye alapján.

Nem tagadhatjuk, hogy a szellemi élet bizonyos mértékig felfrissül ezen az úton; a felüdülés és lüktetőbb ütem nem éri károsan a legmagasabb, a súlyos régiókat, oda a hangos könyv természetzerűleg nem is kívánkozhat. A néma folyóiratokban és könyvekben megnyilvánuló első tudományos arcvonal teljes komolyságában megmaradhat így. A könyv lényeges kelléke volt már a legelső könyvek megszületésekor is a kép, az illusztráció. Á néma könyv műszaki tökéletesedése az illusztrálást talán még magasabb fokra emelte, mint magát a szorosabb értelemben vett könyvrészt. E tekintetben a néma könyv ma még felette áll a hangos könyvnek. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy csak ideig-óráig; a távolbalátás elég sietős ütemben fejlődik s a brit rádió 1930 júliusában már rendes műsora keretében bemutatta Pirandello egy darabját fülnek is, szemnek is. A hangos könyv nem sokáig fogja tehát nélkülözni az igazi, az élő illusztrációt. Ekkor már megszűnik hangos könyv lenni, eleven könyvvé válik.

És itt, az eleven könyvnél, melynek ma még csak a színház és a közönség jelenlétében megtartott felolvasás a megnyilvánulási alakja, itt kell rátérnem a hangos könyv egyik fő irodalmi műfajára, a hangjátékra. A szemnek szóló „könyvdráma“ testvérének tarthatnák a csak a fülön keresztül ható drámát. Amint azonban az igazi drámát nem lehet könyvdrámává nyomorítani, úgy nem sikerül hangjátékká felül- vagy átbélyegezni sem. Mi is az a hangjáték? Első megnyilvánulásában az a színjátszás, melyet a klasszikus görögség tartott drámai játéknak; díszletek nélkül, csak a hang, a színész munkája alapján. A cédulás shakespearei-színpad is hangjátékot adott, ha látták is rajta a színészt. Minden párbeszéd, mely drámai alapon, azaz cselekvésen épül fel, színpadi mű is, hangjáték is egyszerre. Minthogy azonban a rádióban a szem ma még nem segíti az érzékelést, lehetőleg kevésszámú szereplő kívánatos itt; a színészi munkáóak pedig a hangba kell belefeküdni. A dráma azért dráma marad, ha elsötétített színpadon hallgatjuk is, vagy akár becsukott ajtó mögül ügyeljük. Olyan drámák persze, melyek inkább a szemnek készülnek, nem valók rádióra. Irodalmi tekintetben ugyanaz történik a rádió hatására a drámaírásban, mint az elbeszéléseknél: feléled a régebben oly divatos egyfelvonásosok, pár szereplővel dolgozó kis kamaradarabok írása. Ma még azért visszatetsző a helyzet e területen sokaknak, mert silány kabarétakolmányok bitorolják az őket meg nem illető helyet. Reméljük, hogy már nem sokáig.

A hangjáték név sok író és más érdeklődőt megzavart világszerte. Új műfajt véltek felfedezni, melyben a süstörgés, puffogás, gépzaj, zene a lényeg, ezeket köti össze holmi színpadias cselekmény, mint akár az operett zeneszámaait az idétlen és durva viccek librettónak nevezett füzére. Az ilyesmi, mint irodalmi alkotás szerencsére külföldön is megbukott már, mielőtt még hozzánk eljuthatott volna. A magyar rádió dramaturgja szerint az egyfelvonásosok reneszánsz felé haladnak, még pedig színpadon és mikrofon előtt egyaránt használható drámaibb, jobb, kifejezőbb egyfelvonásos felé, amelynek szerkezetében erősebbnek és kifejezéseiben sokkal tömörebbnek kell lennie a ma divatos többfelvonásosoknál, az új drámaírói törvény kettőt parancsol: világosságot a szerkezetbe, takarékoságot a szereplők számában s az időben! E véleményében mind többen osztoznak a hozzáértők közül.

FEL KELL VETNÜNK A KÉRDÉST: talál-e majd olyan kritikai és irodalomtörténeti méltatást a hangos könyv, mint aminőben a néma könyvnek része volt? Lesz-e a szellemi élet leltározásában érdemeit megillető súlya?

A mai szellemi értékelési rend szerint aligha. Még erősen él az a törvény, hogy a szó elrepül, az írás megmarad; a kritika és irodalomértékelés teljesen ezen az alapon áll annyira, hogy még a napilapokban vagy folyóiratokban kifejtett bármilyen értékes munkát sem regisztrálja, ha az nem foglalódik össze könyvvé.

A hangos könyvnek ezért új kritikai beállításra, új irodalomértékelési figyelőkre van szüksége. Ezt kétféleképpen érheti el: vagy meggyőzi a néma könyv értékelésén felnőtt régi kritikusokat és irodalomtörténészeket működési területük kibővítésének szükségességéről, vagy pedig, mint azt a brit rádió már teszi is, önmaga gondoskodik bírálatról és történelmi értékeléséről.

A HANGOS KÖNYV könnyebben születik, mint a néma. Előállításának távolról sincsenek oly súlyos feltételei, ezért, mint említettük már, rugékonyabb, fürgébb, ötletesebb, gyorsabb. Azzal a vevőkészülékkel, mellyel halljuk, kielégül a technika jegyében élő korunk emberének műszaki ösztöne.

A könnyebb megszületés hasonlíthatatlanabban olcsóbbá teszi. Már ez az egyetlen tényező is elegendő arra, hogy az emberek kevesebb irodalmat olvassanak, több irodalmat hallgassanak. A hangos könyv olcsóságával, elnyúhatatlanságával és folytonos újraszületésével együtt jár egy, az átlagember szemében nem megvetendő szempont: nem kelti kiolvasottság után azt az érzést, hogy most már nincs semmi haszna, kár volt megvenni. A használat folytonossága a haszonérzés állandóságával jár, amit a néma könyvnél csak az igen magas műveltségű embernél tapasztalhatunk.

A hangos könyv, fontos tényező ez is, kényelmesebb a némánál. Elbeszélések vagy tudományos ismertetések hallgatása közben egyéb munkát végezhet a szem meg a kéz, a hallgató nincsen a könyvhöz szegezve. Nem szellemi, hanem mechanikus munkáról van itt szó,

aminek főképpen nők szempontjából van jelentősége, a néma könyvnek is ők adják nagyobb és lelkesebb közönségét.

Vannak bőven, kiket a hangos könyv készítené néma könyvnek keresésére és megszerelésére. Olyanok szintén adódnak szép számmal, kiket a hangos könyv elvon a néma könyvtől. Mindezt nem lehet úgy statisztikázni, mint az emberek születését és elmúlását, vitathatatlan azonban, hogy a hangos könyv nagy töretlen területeket hódított meg az irodalomnak aránylag szűkreszabódott eszközeivel.

A néma könyv beteg túltermelésben szenved az egész világon. Az írógépből diktálhatás könyvözönt hozott a Földre; ha a hangos könyv a mértéktelen és áldatlan néma-könyvtermelés egyik természetes lecsapolása, úgy örömmel köszönhetjük ezért is. A könyvírás dicsőségéről uralkodó balhit azonban arra enged inkább következtetni, hogy a hangos könyv írói nem nyugszanak addig, míg elmondott dolgaikat néma könyvek alakjában élénk nem tárják. Sohasem lehet elég érzékük és eszközük az embereknek dicsőségünk észrevezésére, ez a legegységesebb irányelv.

KILIÁN ZOLTÁN